HC 1/5/850] I

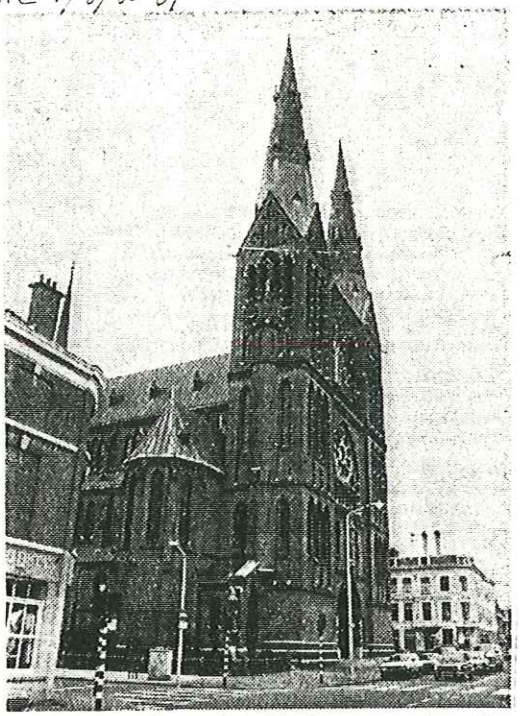

• De Onze Lieve Vrouwe Onbevlekt Ontvangen, gebouwd in 1890-1892

Roomse pracht verborgen in Elandstraat

Sporen van wat eens het rijke roomse geloof was, zijn nog te vinden in de Elandstraat. In de Onze Lieve Vrouwe Onbevlekt Ontvangen is de 19e eeuwse roomse pracht en praal wonderwel bewaard gebleven.

Het koper glanst wel niet meer zo als vroeger en de beschilderingen van de gewelven en bogen zijn niet meer zo fleurig, maar het beeld geeft voldoende indruk van de uitbundige religiositeit van weleer. De parochie die dit grote bakstenen godshuis hier tussen 1890 en 1892 liet bouwen, moet welvarende leden hebben geteld.

Vele van deze 19 eeuwse bakstenen kerken zijn de laatste jaren afgebroken of omgedoopt in tapijthallen of supermarkten. De Elandstraatkerk is dit lot bespaard gebleven. Nu is dit ook niet zo maar een kerk, zo blijkt tijdens ons bezoek onder leiding van kunsthistoricus en hoofd gemeentelijk monumentenbureau H. Rosenberg.

De architect was Nicolaas Molenaar (1850-1930), die we eerder in deze rubriek tegenkwamen als de ontwerper van het huis Sri Wedari aan het Sweelinckplein. Molenaar kwam uit een katholiek gezin van aannemers en timmerlieden in Friesland. Gedurende zijn leven zou hij 24 kerken bouwen. Ongeveer 6 zijn er verloren gegaan, en hiervan stonden er maar liefst 3 in Den Haag: O.L. Vrouwe van Goede Raad aan de Bezuidenhoutseweg (verwoest in 1945), H.H. Engelbewaarders aan de Brandstraat (afgebroken) en de Duinoordkerk aan de Stadhouderslaan (afgebroken door de Duitsers). Naast de Elandstraatkerk is er nog één Molenaarkerk in Den Haag: de Martha en Louisakerk aan de Hoefkade.

De neo-gotische bouwkunst was Molenaar bijgebracht door de architect P.J.H. Cuypers. Toen Molenaar in 1875 naar Den Haag verhuisde kreeg hij de leiding over de bouw van de door zijn meester Cuypers ontworpen kerk in de Parkstraat. Van 1878 tot 1887 was Molenaar als bouwkundig ambtenaar in dienst van de overheid. Daarna begon hij een zelfstandig bureau. Het liefst bouwde hij kerken, maar hij nam ook andere opdrachten aan. In het Statenkwartier heeft hij bij voorbeeld verschillende woonhuizen gebouwd.
Molenaar bouwde zeer degelijk, en zijn bouwwerken verkeren in het algemeen nog in goede staat. Dit in tegenstelling tot vele andere 19e eeuwse neo-gotische kerken — van 1853 tot 1900 zijn er zo'n 700 gebouwd — die in bouwtechnisch opzicht ruim onderdoen voor hun middeleeuwse voorbeelden. dc 1/5/85 II

Kathedralen

Met licht dichtgeknepen ogen is het gemakkelijk voor te stellen dat we in een Franse kathedraal zijn beland. Het is bekend dat Molenaar zich inspireerde op de vroege gotiek, met name op de kathedralen van Laon, Noyon en Parijs. De twee forse torens van de Elandstraatkerk verwijzen onmiskenbaar naar zijn gotische voorbeelden. De koorpartij heeft de vorm van een klaverblad. Dit treffen we veel aan bij Romaanse kerken in Rijnland, bij voorbeeld de St. Maria in Kapitol te Keulen.
De ruimtelijke sfeer in de kerk is indrukwekkend en wordt gecreëerd door de galerijen die boven de zijbeuken lopen, het dwarsschip en langs de korte zijde van het schip waar de hoofdingang zich bevindt. Een wandeling over de galerijen levert boeiende doorkijken op. Dicht bij het altaar is een soort ereloge, destijds waarschijnlijk bestemd voor de aanzienlijkste parochianen. Boven de galerijen loopt nóg een smalle gang in de muur: het triforium, van waaruit de daken bereikbaar zijn. Op de begane grond is een omgang rond het koor en het dwarsschip. Hier en daar zijn de wanden zó beschilderd dat het lijkt alsof het nissen zijn waarvoor gordijnen hangen.

Inventaris

De kerk heeft 66 gebrandschilderde ramen, vervaardigd tussen 1892 en 1900 door het atelier F. Nicolaas en zonen te Maastricht. Het raam in de apsis toont Maria Onbevlekt Ontvangen, dat wil zeggen dat ze zonder de erfzonde is geboren.
Het grootste deel van de inventaris, die overigens wonderwel compleet is gebleven, is vervaardigd in het atelier van de firma Te Poel en Stolpenus, gevestigd naast de kerk, op de hoek van Helmersstraat en Elandstraat. Het huis is er nog steeds en herkenbaar aan de natuurstenen figuren die de erker lijken te torsen. De firma maakte onder andere de altaren (die vrijwel alle van echt marmer en brons zijn), de communiebank en de preekstoel. De zes biechtstoelen met zeer fraai houtsnijwerk zijn in 1901-1903 vervaardigd in het atelier Ramakers te Geleen. Rechts naast de hoofdingang staat in een nis een fors doopvont, waarvan het bronzen deksel in 1934 is gemaakt door Jan Eloy Brom.
Ook de sacristie is de moeite van het bekijken waard. De wanden zijn geheel bedekt met neo-gotisch houtsnijwerk. In de kasten zijn de traditionele gewaden, de wierookvaten etc. opgeborgen.
Vele jaren zorgde de parochie zelf voor het nodige onderhoud van de kerk. De laatste jaren kon bruin het echter niet meer trekken. De klokken in de toren kunnen bij voorbeeld niet meer worden geluid vanwege de roestvorming daarboven. Omwonenden verbazen zich iedere zondag weer over het mechanische geluid dat op klokkengelui moet lijken. Het rijk heeft gelukkig onlangs een subsidie voor de nodige herstelwerkzaamheden gegeven. Voorlopig worden het dak en de gotten gerestaureerd, en eerdaags zullen de torenkruizen van dit oude Roomse bolwerk weer op hun plaats staan.

Wethouder J. Verduyn Lunel begint met restaureren, door een oude voeg los te kappen. Pastoor J. van Weert S.J. kijkt toe. Op de achtergrond aannemer Woudenberg en architect Van Basten. FOTO: MILAN KONVALINKA

Nieuwe fase restauratie kerk aan de Elandstraat

DEN HAAG — De tweede fase van de restauratie van de kerk van O.L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen aan de Elandstraat in Den Haag is gistermiddag officieel begonnen.

Wethouder J. Verduyn Lunel (cultuur), die zijn collega Vlaanderen (monumentenzorg) verving, kapte een oude voeg tussen twee bakstenen bij het hoofdportaal vandaan en verrichtte daarmee de eerste handeling van de nieuwe restauratiefase.
Aannemer Woudenberg pakt de komende maanden de twee torens aan en het grote roosvenster in de gevel aan de zijde van de Elandstraat. Het voegwerk en glas-in-lood worden gerestaureerd. Ook de direct achter de torens gelegen Doopkapel en Mariakapel krijgen een opknapbeurt. Als alles naar wens verloopt kunnen na de restauratie van de torens de klokken, die jaren hebben gezwegen, weer worden geluid. Tijdens de eerste fase van de restauratie in 1985 werden de daken van de kerk voorzien van nieuwe leien.
Architect Van Basten die de restauratie leidt, legde gisteren uit dat tussen 1990 en 1995 nog drie restauratiefasen nodig zijn om het enorme kerkgebouw volledig in zijn oude luister te herstellen. Voor de derde fase staan het koor en de gevel aan de Helmerstraat op het programma. De herstelwerkzaamheden aan het exterieur worden afgerond tijdens de vierde fase, met de restauratie van de zijde aan de Da Costastraat. Volgens Van Basten is het werk echter pas klaar als ook het rijk beschilderde interieur is opgeknapt. Dit moet gebeuren tijdens de vijfde fase van de restauratie.

Vijf jaar

De restauratie van de kerk is verdeeld over vijf jaar omdat het benodigde geld — 2,7 miljoen gulden — niet in een keer beschikbaar is. Momenteel is er volgens ir. H. Ambachtsheer van het gemeentelijk bureau Monumentenzorg 1 miljoen gulden in kas. „Er kan worden doorgewerkt totdat dit geld op is. De fasen drie tot en met vijf moeten we uitsmeren over vijf jaar. Het Rijk draagt weliswaar voor 80 procent in de restauratiekosten van de Haagse monumenten bij, maar we kunnen natuurlijk niet het hele restauratiebudget in één project steken".

De Elandstraatkerk, zoals het bedehuis in de volksmond wordt genoemd, werd in de jaren 1891-1892 gebouwd naar ontwerp van de architect Nicolaas Molenaar. Molenaar (1850-1930) was een leerling van P.H.J. Cuypers, de meester van de neogotiek die onder meer de Jacobuskerk aan de Parkstraat ontwierp.
De neogotische kerk aan de Elandstraat verenigt verschillende invloeden in zich. Enerzijds draagt de kerk een aantal kenmerken van de vroeg-gotische Franse kathedralen: het roosvenster en de twee torens (o.a. Notre Dame, Parijs), de galerijen boven de zijbeuken (o.a. kathedraal van Laon). Anderzijds doet de plattegrond van het priesterkoor en de twee dwarsschepen, die een soort klaverblad vormt, denken aan Romaanse kerken in het Rijnland, in het bijzonder aan die in Keulen.
De inventaris van de kerk is nog grotendeels intact. Pronkstuk is het hoogaltaar met in marmer en koper uitgevoerde reliëfs van bijbelse taferelen die de eucharistie als thema hebben. Verder zijn er onder meer 66 gebrandschilderde ramen. De Elandstraatkerk staat sinds 1974 op de rijksmonumentenlijst.
Molenaar ontwierp in Den Haag verder onder meer de H. Martha aan de Hoefkade, de oude kerk van O.L. Vrouw van Goeden Raad aan de Bezuidenhoutseweg (verwoest, 1945) en de H.H. Engelbewaarders aan de Brandtstraat (afgebroken, 1981).

Het Binnenhof 19-5-'89.

foto's Jacques Zoroman

• Wethouder J. Verduijn Lunel begint officieel met de restauratiewerkzaamheden

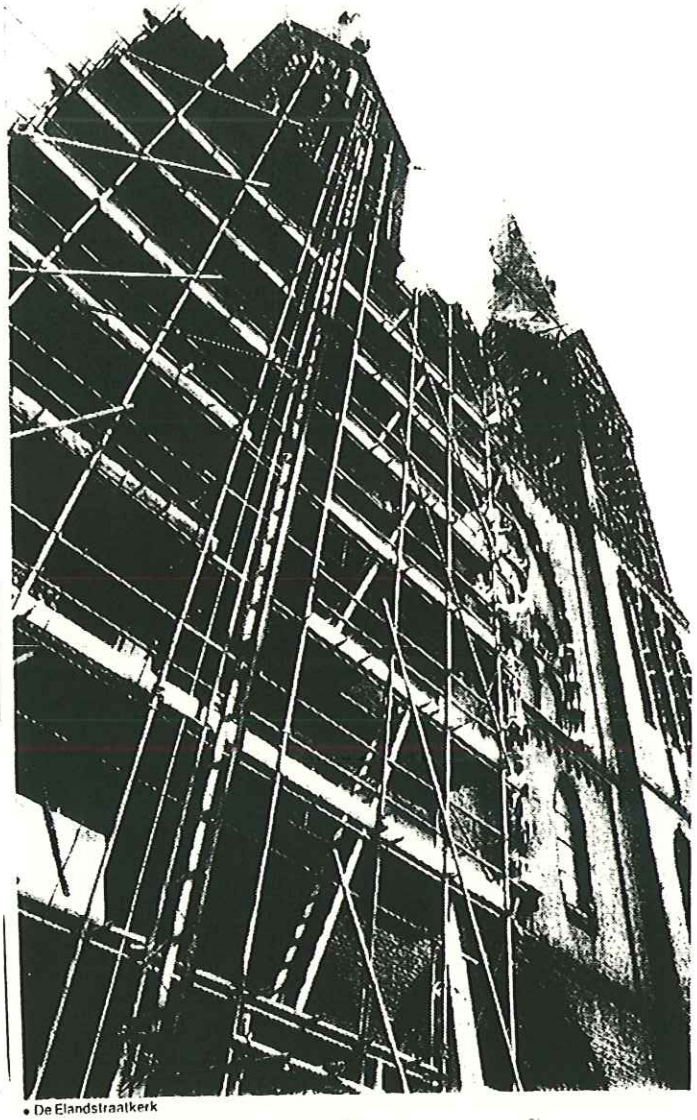

• De Elandstraatkerk

Renovatie Elandstraatkerk gestart

Het rijke roomse leven opgepoetst

door CASPER POSTMAA

Den Haag — Oost was er inderdaad sprake van een rijk rooms leven in het Zeeheldenkwartier. Een parochie met drieduizend leden die tijdens de hoogmis massaal naar de kerk in de Elandstraat stroomden, waardoor de gelovigen hun heil op de hoger gelegen galerijen moesten zoeken. Nu gebeurt dat zelfs op Kerstmis niet meer.

Er zijn vele factoren aan te wijzen voor de teloorgang: de ontkerkelijking, en niet in de laatste plaats de ontvolking van de buurt. Maar als gedenkteken van die gepasseerde periode staat aan de Elandstraat nog steeds die immense kerk, officieel de Rooms Katholieke parochiekerk Onze Lieve Vrouwe Onbevlekt Ontvangen geheten, maar bij iedereen bekend als de Elandstraatkerk.

Een gedenkteken uit 1892 waarvan de omvang binnen pas duidelijk wordt. Een kathedraal op wijkniveau. Diep, hoog, breed een oceaanstomer temidden van een vloot roeibootjes. Tamelijk grauw van buiten, maar met een interieur dat een zekere grootsheid uitstraalt. Dit alles met een slag om de arm, want het neogotische werkstuk van architect N. Molenaar, heeft dan wel een roomskatholieke bestemming, maar tegelijkertijd is het van een calvinistische somberheid die soms bedrukkend is. Inderdaad. Molenaar laat zien wie hij was: een getrouw discipel van de grote, strenge katholieke kerkenbouwer P.J.H. Cuypers.

Verloedering

De allure die Molenaar zijn kerk meegaf, en die een reflectie moest zijn van de omvang en de importantie van de parochie, is in de loop der tijd fors aangetast. Omdat het aantal gelovigen dat de kerk moest onderhouden steeds kleiner werd, knaagde de verloedering aan het gebouw. De leistenen op het dak werden vervangen door asfaltpapier en omdat het regenwater niet meer naar behoren kon worden afgevoerd, tastte vocht vitale delen van het bouwwerk aan. Lekkages, roestende kruisen, een weerhaan die bijna naar beneden kwakkelde: het waren allemaal tekenen van het verval.

Pas in 1984 kwam het herstel langzaam opgang. De dakleien keerden terug en gisteren gaf wethouder J. Verduijn Lunel de aanzet tot het algehele herstel. Door het weghakken van een cementvoegteen van de wenige die juist nog wel in orde was) is een restauratie gestart die tenminste tot 1995 zal duren. In het totaal is daarmee een bedrag van 2,7 miljoen gulden gemoeid.

De fase waarmee nu is begonnen, bestaat de Elandstraatzijde, de kop van de kerk. Het voegwerk wordt vernieuwd, evenals de bliksemafleiders en het hemelwaterafvoer. Ook het grote ronde venster dat over Elandstraat uitkijkt, zal weer als nieuw zijn. En zo zal jaar voor jaar de rest van de kerk zijn glans weer terugkrijgen. In het laatste jaar van de restauratie is de binnenzijde aan de beurt. Het werk richt zich dan voornamelijk op de schilderingen, de glas-in-lood ramen en het pleisterwerk.

Cassette

Onzeker is nog wat het lot zal zijn van het klokkenspel van de Elandstraatkerk. Al sinds jaren komt het zondagse gebimbam uit grote speakers, die bovenin de torens het door een cassettebandje geregistreerde gebeier reproduceren. Deze kunstgreep is noodzakelijk omdat de stellage waarin de klokken behoren te hangen, niet meer in staat is die te dragen.

Hoewel het nog onduidelijk is wanneer het bronsgeweer op zijn plaats hangt, is er toch ook hier sprake van een renovatie. Want, liet pastoor Van Weert gisteren trots weten, er zit sinds kort een nieuwe cassette met veel mooier klokgelui in de recorder en ook de speakers zijn gereparteerd. De echo's van het rijke roomse leven op een cassettebandje.

Haagsche Courant / Het Binnenhof 4-12-92

Na 26 jaar weer echt klokgebeier

De langslapers in de omgeving zullen niet bepaald enthousiast zijn, maar de parochianen van de rk kerk aan de Elandstraat zijn blij. Vanaf zondag worden zij weer opgeroepen tot de kerkgang door echt klokgebeier uit de 72 meter hoge torens van hun kerk. De klokken hebben 26 jaar lang gezwegen vanwege de slechte staat waarin torens en klokkenstoel verkeerden.
Meer dan een kwart eeuw heeft de parochie zich beholpen met een bandje dat via luidsprekers op de torens werd afgespeeld.
Er hangen vier stalen klokken in de rechter toren: de 'Maria' (2950 kilo), de 'Johannes Franciscus' (2950 kilo), de 'Joseph' (1675 kilo) en de 'Canisius' (785 kilo). Het viertal krijgt zondag vrij spel ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de kerk. Dit wordt om elf uur herdacht met een feestelijke eucharistieviering. Tijdens deze plechtigheid worden ook een nieuw koororgel en een nieuwe lezenaar in gebruik genomen.
D. van der Sluijs, lid van het parochiebestuur, verwacht dat het een mooi geluid zal worden. „Dat bandje klonk eigenlijk nergens naar. Er waren zelfs mensen uit de buurt die zeiden: dan liever echt klokgelui. Ik denk dat de overlast beperkt zal blijven. Onze viering op zondag begint immers pas om elf uur".
'Elandstraatkerk' wordt het imposante gebouw meestal kortweg genoemd, maar de officiële naam luidt: Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen. De naam verwijst naar het rk dogma dat leert dat Maria, de moeder van God, zonder erfzonde geboren is. De kerk werd gebouwd in de jaren 1891-1892 naar ontwerp van bouwmeester Nicolaas Molenaar (1850-1930), een leerling van de vermaarde P. J. H. Cuypers. Molenaar bouwde in Den Haag later de H. Martha (Hoefkade), de O.L. Vrouw van Goeden Raad (Bezuidenhoutseweg, verwoest in 1945) en de H.H. Engelbewaarders (Brandtstraat, afgebroken).
De kerk aan de Elandstraat is voor Nederlandse begrippen zeer ruim en rijk van opzet. Hij was dan ook bestemd voor een parochie van, toentertijd, meer dan tienduizend zielen.
Molenaar koos voor de in katholieke kring geliefde neo-gotische bouwstijl. Hij gebruikte de vroeggotische kathedralen in de streek rond Parijs als voorbeeld.
Opvallend in het interieur van de kerk is vooral de ruimtewerking die ontstaat door het brede dwarsschip en de galerijen boven de zijbeuken.
Tot lang na de inwijding in 1892 werd er gewerkt aan de aankleding van het godshuis. De parochie bracht veel geld bij elkaar voor altaren, beelden, communiebanken en gebrandschilderde ramen.
Zoals voor zoveel parochies brak ook voor de Elandstraat in de jaren zestig een moeilijke periode aan. De kerk werd eigenlijk te groot en het onderhoud viel niet meer te betalen. Afbraak kon echter worden voorkomen. De minister van CRM (nu: WVC) plaatste het gebouw, dat wordt beschouwd als het belangrijkste werk van Molenaar, in 1974 op de rijksmonumentenlijst. In 1988 begon een grootscheepse restauratie, die nog steeds gaande is. Rijk en gemeente nemen gezamenlijk het grootste deel van de kosten voor hun rekening.
Aangezien de torens en de klokkestoelen intussen klaar zijn, kan de parochie haar tweede eeuw met feestelijk klokgebeier beginnen.

Haagsche Courant/Het Binnenhof 21-4-1993

Geld voor restauratie Elandstraatkerk

Den Haag – De rooms-katholieke kerk aan de Elandstraat kan nog dit jaar beginnen met de voltooiing van de restauratie.
Tot nog toe ontbrak nog een bedrag van 1,5 miljoen gulden, maar de gemeente stelt het grootste deel daarvan nu beschikbaar in de vorm van een lening met een lage rente. Met de parochie en het bisdom Rotterdam is hierover een akkoord bereikt.
De parochie Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen kan al sinds de jaren zeventig de onderhoudskosten van het monumentale kerkgebouw niet meer zelf opbrengen.

In 1974 is de kerk op de monumentenlijst geplaatst, waardoor het rijk een groot deel van de kosten draagt. Restauratie bleef uit totdat in 1981 de leien van de daken vielen, waarna een noodreparatie werd uitgevoerd. Tussen 1984 en 1992 werden de daken, de torens en de twee kapellen aangepakt, waarmee 1,8 miljoen gulden was gemoeid. Daarna was het geld op, en het zag ernaar uit dat de kerk tot de volgende eeuw zou moeten wachten op de voltooiing van de herstelwerkzaamheden. Weliswaar lag er nog twee miljoen van het rijk, 825.000 gulden van de parochie en 340.000 gulden bijdragen van derden, maar daarmee werden de totale kosten van 4,75 miljoen gulden niet gehaald.
Een nieuw subsidiesysteem van het rijk maakt het nu voor de gemeente mogelijk om nog 1,2 miljoen gulden uit te lenen tegen een rente die 5 procentpunt lager is dan de gemiddelde hypotheekrente. In plaats van de 7,8 procent die een normale hypotheek nu kost, zou de ontvanger van een restauratielening dus op dit moment 2,8 procent rente moeten betalen.
Met de lening van 1,2 miljoen ontbreekt nog een bedrag van 385.000 gulden. Dit wordt gevonden door de restauratie wat te versoberen.

Haagsche Courant 9-12-95

ELANDSTRAATKERK: OUDERWETSE METHODE NIET TE BETALEN

Computer uitkomst bij restauratie

Halverwege de jaren tachtig begon het herstel en donderdag vond de feestelijke oplevering plaats. De Elandstraatkerk is niet meer zo somber als voorheen.

DOOR DANNY VERBAAN

Den Haag – Na de deze week afgeronde restauratie oogt de monumentale Elandstraatkerk als ruim honderd jaar geleden. Weer fris in de verf en rijk gedecoreerd met nog puntgave schilderingen staat het neogotische gebouw erbij alsof het zojuist is opgeleverd.
Toch is er een verschil met het moment in 1892 waarop de bouwers, metselaars, schilders en stucadoors de deur achter zich dichttrokken. Het is niet te zien, maar dit keer schakelden de uitvoerders de hulp in van de computer om de klus voor elkaar te krijgen.
Vernuftige programmatuur verschafte de benodigde ontwerpen en hulpmiddelen om op relatief eenvoudige wijze de vele geschilderde versieringen op de muren aan te brengen. „In de negentiende eeuw deden de mensen dat met mallen van zink of karton", zegt Teun Bleijenberg, de geestelijk vader van het systeem. „Metertje voor metertje werd op die manier afgewerkt. Alles gebeurde met de hand".
Hij zegt het niet met zoveel woorden, maar de ondernemer moet er niet aan denken. Ofschoon ook de door zijn bedrijf Rescura verrichte werkzaamheden niet moeten worden onderschat. Al met al heeft het schilderen een jaar geduurd; er was een bedrag mee gemoeid van negen ton. Zou evenwel voor de methode van destijds zijn gekozen, dan was de klus niet meer te betalen geweest, zegt Henk Ambachtsheer, hoofd van de gemeentelijke afdeling Monumentenzorg. „Maar door toepassing van die nieuwe technieken komen we op een andere kostprijs", glimlacht Bleijenberg.
Wie al een paar jaar niet meer in de katholieke kerk aan de Elandstraat is geweest, zal de situatie niet meer terugkennen.
Zorgen de vele grijze en zandkleurige tinten tegenwoordig voor een stralend interieur, voorheen was het er een sombere bedoening. Ruim honderd jaar kaarsen branden had donkere roetsporen achtergelaten aan de binnenzijde van de gewelven. Ernstige lekkages leidden tot vochtproblemen en ook de reparaties die geregeld moesten worden uitgevoerd bleven niet zonder gevolgen. „Op sommige plaatsen was gewoon de witkwast er overheen gehaald", aldus Ambachtsheer. „De schilderingen kon je er niet meer zien".
De parochie van Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen had nog zoveel andere zorgen. Het dak bijvoorbeeld, stelt de voor de totale restauratie ingeschakelde architect A.W. Bakker. „Achthonderd vierkante meter was totaal verrot. Wanneer je er overheen was gelopen, zou je er zo doorheen zijn gezakt".

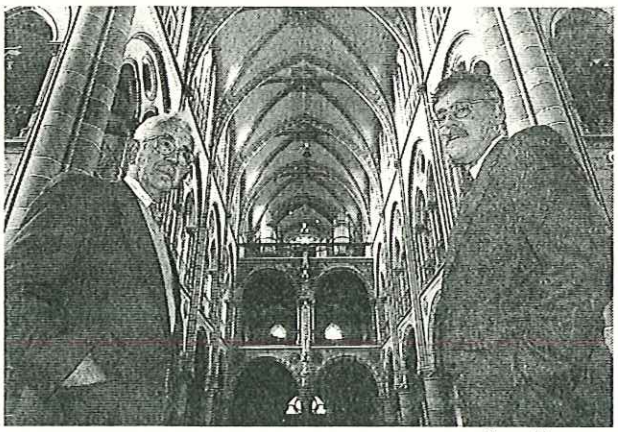

FOTO HARRY VERKUYLEN

Architect Bakker (rechts) en A. Mes, die tijdens de restauratie als adviseur optrad van het parochiebestuur.

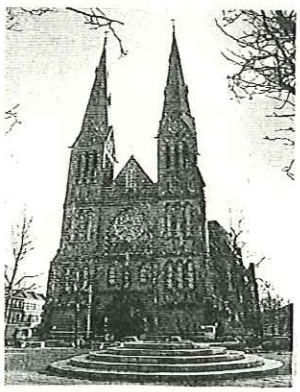

De kerk aan de Elandstraat. De lekkages werden verholpen, de ramen tochten niet meer en alle decoratieve interieurschilderingen zijn weer teruggebracht.

'Gigantisch'

Halverwege de jaren tachtig begon het herstel. Als eerste werd de dakbedekking aangepakt van zowel de 72 meter hoge torens als andere delen van het gebouw. Maar na de voltooiing van deze fase waren de slapeloze nachten van het parochiebestuur nog niet ten einde. Want ook het interieur moest dringend worden hersteld. Ambachtsheer: „De kerk is zó gigantisch groot, dat we niet wisten hoe dat werk te financieren viel. Er was nog geen enkel uitzicht op integraal herstel toen ineens Rescura kwam".
De in Den Haag gevestigde onderneming had op dat moment een techniek ontwikkeld waarmee veel geld en tijd kan worden bespaard. Terwijl de opzet eigenlijk heel simpel is: met foto-apparatuur worden alle geschilderde lijnen, versieringen en patronen vastgelegd die zich nog op de muren en de gewelven bevinden. De beelden worden daarna ingevoerd in de computer, waarna de verwerking van alle gegevens begint. Aan de hand van de beschikbare informatie berekent de apparatuur hoe de schilderingen er uitzagen die in de loop der jaren schade opliepen of zelfs compleet verdwenen. Een enkel patroontje in een nis kan al voldoende zijn voor het herleiden van het totale patroon dat een compleet gewelf sierde.
Zijn alle ontwerpen vastgesteld, dan snijdt dezelfde installatie ze uit op stroken zelfklevende plakfolie. Eenmaal op de muren geplakt, dienen die vervolgens als sjabloon: de uitsneden in het materiaal geven precies aan waar de schilders hun penseel of verfrol moeten zetten. De techniek is zo vernieuwend, dat de rijksoverheid voor de ontwikkeling een forse subsidie verstrekte. „Deze kerk is geheel geïnventariseerd. Alle gegevens blijven beschikbaar op cd-rom", aldus directeur Bleijenberg.

'Heel gaar'

Voor een minstens zo kleurrijk effect zorgde de bijdrage van P. Heijman van glasatelier Oud Rijswijk. Hij nam de 260 ramen – 'waarvan zo'n zeventig gebrandschilderde' – uit de periode 1880-1903 voor z'n rekening. „Ze waren echt heel gaar; van veel ramen was gewoon het lood verteerd", stelde architect Bakker met eigen ogen vast.
A. Mes, bij de restauratie actief als adviseur van het parochiebestuur, knikt.
„Al vanaf 1951 kom ik in deze kerk. Ik vind het echt fantastisch geworden".

Zaterdag 16 december wordt van 13 tot 17 uur een open huis gehouden. Morgen heeft om 11 uur een plechtige eucharistieviering plaats in aanwezigheid van de bisschop van Rotterdam, mgr. A.H. van Luyn sdb.

broodje omgesmeed. Daar en ernaast zag men soms ook werklieden in bespatte overall in de tijd van de baas even een bioscoopje pikken. Toen één van hen bij de zoveelste Italiaanse 'Hercules'-film ontevreden bleek over de krachtpatserij verliet hij de zaal en keerde met een uitgerukte wc-pot boven zijn hoofd kort daarna terug, waarmee hij succesvol voor het filmdoek verscheen.
Ach ja, het Haagse bioscoopleven. In de ijselijke diepte staren van Passage als een extra attractie voor het hoogste balkon bijvoorbeeld. De wijkbioscopen bezaten een charme apart: men was als buurtgenoten onder elkaar. Alleen Capitol bestaat als gebouw nog. Bedrijfsleiders bekeken er met argwaan de binnentredende filmcritici, die op voorhand naar hun vermoeden voor Rudolf Schock als dijenkletsende Tiroler in Lederhosen niet veel zouden geven. Op moedige momenten vroegen zij soms om een slechte recensie. Want mocht er tevreden van een 'edelwestern' worden gerept dan was het helemaal mis. Dat wisten de klanten: dat wordt praten en geen schieten. En ze bleven weg. In datzelfde Capitol beleefde ik mijn eerste filmervaring met een bijzondere extra sensatie eind jaren dertig. Er was vooraf iets met een Dikke en een Dunne die met een piano boven een afgrond in de weer waren. Maar klap op de vuurpijl was de aankomst op het scherm van Sinterklaas bij de bioscoop. Even na dat moment scheurde de bisschop zich door de projectie heen. Dat kostte weinig moeite, want het witte doek was even door een behendige operateur vervangen door wit papier. Evenzo goed toch een wonder, dat mij voor eeuwig bekeerde.
Het was nog in de jaren dat Hollywood een droomfabriek heette. De vakkundig ingeblikte dromen mochten tijdens de crisisjaren over de hele wereld worden geconsumeerd. Het splijten van het bioscoopgordijn wekte al een heerlijke sensatie in iets ongekends te worden gestort. Dat werkt nu niet meer op dezelfde manier. Het aanraakbare van tv heeft veel van de magie aan de bioscoop onttrokken. Wat valt er trouwens nog te dromen bij een Exterminator I, II of III. Of als er plaats genomen moet worden op de bedrand om te zien hoe men 'het beest met de twee ruggen' aan het beoefenen is?
In de vroegste bioscooptijden mikten kermisreizigers en immigranten die veel in de filmexploitatie zagen op prachtige tempels voor hun nering. Tuschinski in Amsterdam is daar een prachtig voorbeeld van. Met de slaoliestijl zat het net goed voor de eerste bioscopen. Wie herinnert zich niet hoe City in de Venestraat de bezoeker het idee meegaf dat hij een Balinese tempel binnengetreden was?
Hammondorgels waren er in soorten, die de bespelers tot een versnipperd bestaan dwongen. Altijd beter dan de jongleurs die het ongeduld voedden in het verlangen naar de hoofdfilm door met knotsen te blijven spelen. Het vreselijke 'Op ons toneel' was voor de kenners alleen maar echt interessant als er een 'Schönheitstanz' was aangekondigd. De liefhebbers van bloot haastten zich voor korte tijd naar de tweede rij om daarna voldaan naar de stalles terug te keren. Ja, dat waren mooie tijden.
De opvallendste Haagse bioscoopgeschiedenis komt toe aan de bloemenkoopman Van Tol, die in de jaren dertig de honderdduizend won. En daar kon je toen een riante bioscoop van bouwen. Die kwam er met Metropole. De verhalen willen dat Van Tol nog eens die prijs won, maar dat lijkt statistisch gezien een verhaal dat in de categorie legendevorming thuis hoort. Na de oorlog had hij nog het plan een bioscoop op het bestaande theater te bouwen, maar dat is er nooit meer van gekomen. Het was een mooie tijd, die in de kleurige veelzijdigheid zou moeten terugkeren zoals zij ooit was. Naar landsaard zowel als naar genre. Waar zijn zij gebleven? De zeeroversfilms, de westerns, de operafilms, de croonerfilms, de historische heldenverhalen en nog veel meer.